

УДК 141.7:005.21:005.591.3

**СТРАТЕГІЇ СПОДІВАННЯ:
БОРОТЬБА, РОЗВИТОК ТА ІСНУВАННЯ
STRATEGIES FOR HOPE:
STRUGGLE, DEVELOPMENT AND EXISTENCE**

Масюк О. П.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет
(Запоріжжя, Україна), e-mail: olegpm16@gmail.
com, ORCID: 0000-0003-3853-5863

Masiuk O. P.,

Ph.D., associate professor, associate professor
of the department of social philosophy and
management of Zaporizhia National University
(Zaporizhia, Ukraine), e-mail: olegpm16@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-3853-5863

Ця стаття є спробою «філософської генетики», яка має на меті поєднати інструментарій військового бачення майбутніх зіткнень і сподівання на майбутнє існування попри всі імовірні перешкоди та негаразди. Поступова демілітаризація стратегії змінює інтенцію з візії очікуваних протистоянь на пізнання та облаштування подальшого існування. В дослідницькій роботі використовувались такі методи, як компаративний аналіз і реконструкція впливу військових і невійськових стратегій на формування перспективи. У підсумку стратегія сподівання розглядається як перехід від поспішної погоні за перемогою до раціонального осмислення операційної карти бажаного майбутнього.

Ключові слова: стратегія, стратегування, зіткнення, мари, бар'єр, володіння, оборона, буття, пізнання, помилка Велізарія.

This article is an attempt of philosophical comprehension, which aims to combine the tools of the military vision of future collisions and the hope of future existence, despite all the possible barriers and troubles. The gradual demilitarization of the strategy changes the intention of the vision of the expected confrontation with the knowledge and arrangement of future existence. In this research used such methods as comparative analysis and reconstruction of the influence of military and non-military strategies on the formation of the prospect. As result, the strategy of hope described as a transition from a hasty pursuit of victory to a rational understanding of the operational map of the desired future.

Keywords: strategy, strategizing, collision, military campaign, barrier, possession, defense, being, cognition, error Velizarius.

Постановка проблеми. Погляд у майбутнє завжди поєднувався з необхідністю завоювати власне «місце під сонцем». Розподіл життя на «до та після» двобію за власне «хочу» орієнтує людину на необхідність побудови проєкції «як жити, якщо». Складання переліку дій на майбутнє пов'язане з розвитком військових стратегій захоплення територій, свобод, думок, перспектив і спроб спротиву цим перспективам.

Стратегія сподівання розвивається в межах протиріччя «індивідуальне – колективне», яке, за своїм змістом, тотожне «війні всіх проти всіх», що вимагає розбудови належної стратегії на майбутнє. Сутички у соціальному просторі вимагають цілеспрямованого та системного погляду на подальший розвиток подій. Відповідно, дослідження стратегії сподівання щодо боротьби, існування та пізнання майбутнього є актуальною темою для цієї наукової роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження стратегії як засобу одержання перемоги над прийдешнім розвивалось як поступова «конверсія» у створенні проєкцій

майбутнього. Вагомий внесок у розуміння стратегії сподівання на успішне зіткнення з оточуючим світом зробили твори Сунь-Цзи [4], Н. Макіавеллі [9], К. Клаузевіца [6] та Б. Ліддел Гарда [8]. Перенесення стратегії перспективних суперечок у світ практичної життєдіяльності відбулось за участю Р. Коха [3], Р. Гранта [5], Ф. Тетлока та Д. Гарднера [10]. Вітчизняні наукові пошуки, які задали характер дослідження стратегування соціальної перспективи викладені в роботах М. Лепського [7], С. Балінченко [1], Ю. Бродецької [2].

Метою цієї статті є аналіз стратегії сподівання як боротьби, існування та розвитку суб'єкта перспективних суспільних відносин. **Дана мета реалізується в таких завданнях:** а) встановлення впливу військових стратегій на реалізацію сподівання; б) визначення напрямків стратегічного використання проєкцій майбутнього; в) аналіз демілітаризації стратегій сподівання на відстані «бути – знати як бути».

Викладення основного матеріалу. Як надбання великих мислителів потребує «зрозумілого» тлумачення на побутовому рівні, так і роботи стратегів всіх часів мають бути розкриті через зручне розуміння поняття «стратегія». Р. Грант стверджує, що вона – це «...чітка спрямованість, яка заснована на ясному розумінні правил гри та загостреному усвідомленні того, які саме маневри допомагають отримати перевагу» [5, с. 20]. Стратегія сподівання в зазначеному контексті виступає перспективним вектором роботи на перемогу, яка включає обрану сукупність дій для її досягнення.

Поєднання сподівання та стратегії в процесі проєктування майбутнього показує такі їх точки поєднання, як погодження вектору розвитку, суб'єктність перспективних відносин та умови реалізації. Доволі часто стратегію виводять з військової справи, але вона споріднена і з мирними екзистенціями. Так, сподівання можна визначити як чуттєве першоджерело розвитку стратегії досягнення бажаного майбутнього.

Розберемось з акцентом на перемогу. Стратегічна практика «ні кроку назад» небезпечна та потребує долучення комплексного бачення перспективної взаємодії з розрахунком всіх можливих варіантів розвитку подій. Заперечення можливості поразки є засобом для виходу на межу існування, яка задає вольовий імпульс для реалізації сподівання.

Стверджують, що Е. Кортес знищив кораблі своєї мексиканської експедиції, щоб його команда зрозуміла, вороття немає. Проте, він не врахував, що тим самим заперечив життя як таке, яке має абсолютну цінність для кожної людини та є фактичним приводом для розробки стратегій сподівання, протилежних позиції візіонера. Наведена інформація говорить про наявність стратегічного парадоксу проєктування майбутнього. Автор сподівання має наповнювати його зміст з інтенцією на перспективну мету, сподіваючись щоб бажане майбутнє його не вбило.

Сунь-Цзи наполягав на важливості полегшення зустрічі з прийдешньою небезпекою за рахунок підготовки до перспективного існування в теперішньому. Він писав: «У місцевості бездоріжжя табір не розбивай; на перехресті заключай союзи з сусідськими князями; у голій та безводній місцевості не затримуйся; в місцевості оточення розмірковуй; в місцевості смерті бийся» [4, с. 54]. Відповідно, у проектуванні стратегії майбутнього протистояння варто сподіватись на теперішнє для перетворення перспективного буття/небуття на власну користь.

К. Клаузевіц визначає такі елементи стратегії, які є зумовлені створенням сподівання задля боротьби за власне майбутнє: «До першої категорії відноситься все, що називається духовними властивостями і їх впливом; до другої – кількість збройних сил, їх склад, переваги в озброєнні та інше, до третьої – кути, утворенні операційними лініями, концентричність і ексцентричність рухів, оскільки їх геометрична природа набуває в кінцевому підсумку значення; до четвертої – вплив місцевості, як то: панівні пункти, гори, річки, ліси, дороги; нарешті, до п'ятої – кошти постачання армії та інше» [6, с. 189]. При розробці стратегії сподівання варто враховувати: волю суб'єкта проектування, кількість його власних і колективних сил, варіанти розвитку подій, умови реалізації та ресурси, необхідні для досягнення бажаного. Аналіз змісту стратегії в процесі створення сподівання дозволяє акцентувати увагу на ресурсах, раціональності та компаративі дій при підготовці бою за власну самість та її відображення у соціальному просторі.

Складність використання ресурсних та компаративних аспектів стратегії при реалізації сподівання наглядно ілюструє битва при Аускулі у 279 році до нашої ери, яка сприяла виникненню відомого вислову царя Пірра: «Ще одна така перемога, і я залишусь без війська». Цар Пірр став прикладом помилкової оцінки у витраті ресурсів для досягнення кінцевої мети індивідуальних і колективних соціальних сподівань.

Залучення стратегування до наповнення змісту сподівання дає особливе сприйняття часу, яке притаманне боротьбі загальносупільного характеру. К. Клаузевіц наполягає: «Сам бій стратегія повинна досліджувати з позиції його можливих наслідків, а також у відношенні моральних сил, які відіграють у ньому важливу роль» [6, с. 189]. Стратегія сподівання є осмисленням імовірності настання «визначеного» майбутнього й оцінки його впливу на продовження індивідуального та колективного існування. Відбувається інтерполяція бажаного майбутнього, яке наділяється значеннями, корисними для суб'єкта проектування.

Якщо розглядати сподівання як план боротьби, то треба продовжити аналіз військових стратегій. Б. Ліддел Гард розвиває наведені ідеї: «Мета війни – досягти кращого стану миру, хоча б тільки з вашої точки зору. Тому при веденні війни важливо постійно пам'ятати про ті цілі, які ви бажаєте досягти після війни» [8, с. 453]. Стратегування

сподівання орієнтовано на наслідки суб'єктивного майбутнього та розвивається у дуалістичній формі як вибір буття і небуття, еманції та фрустрації потенціалу, виграшу та програшу від настання перспективних подій.

Повторюючи за Б. Ліддел Гардом, зауважимо: «Якщо ви зосередите свої зусилля виключно на тому, щоб досягти перемоги, не думаючи про наслідки війни, то можете настільки виснажити себе, що опинитесь не в змозі отримати для себе вигоду з прийдешнього миру» [8, с. 454]. В піррових умовах реалізації сподівання варто відмовитись від бажаного майбутнього заради майбутнього як такого.

Необхідно виділити стартові, наступальні та завершальні стратегії опрацювання майбутнього, які впливають на функціонування сподівання та співзвучні з шаховими дебютами, мітельшпілями та ендшпілями. К. Клаузевіц розкриває вказані варіанти стратегії: «Оборона більш сильна форма війни, але переслідує лише негативну мету, наступ – більш слабка форма, яка має позитивну мету; великі успіхи ставлять у свою залежність більш маленькі, тому стратегічний вплив можна звести до певних головних ударів» [6, с. 30]. Наступальні та оборонні стратегії при створенні сподівання визначають тривалість і якість просування суб'єкта проектування у майбутньому. Оборонні стратегії гарантують його тривалість, а наступальні якість.

Чуттєва основа сподівання завжди вимагає перемоги за будь-яку ціну, яка може бути непомірною для «переможця». Б. Ліддел Гард критикує дії відомого візантійського полководця: «Поразка, яку зазнав Велізарій поблизу міста Сур, задовольнивши бажання своїх військ одержати «вирішальну перемогу», була яскравим прикладом непотрібних зусиль і ризику» [8, с. 419]. При осягненні та розбудові майбутнього варто віднайти в собі «внутрішнього Велізарія», а також не дати йому зруйнувати настання фактичного майбутнього. Дамо ім'я цій ситуації як «Помилка Велізарія», яка багато разів копіювалась у процесі пошуку остаточної перемоги над супротивником у найближчій перспективі. Зазначена помилка є надзвичайно небезпечною при створенні сподівання, так як суб'єкт проектування зіткнувся з невідомим майбутнім, яке може «поглинути» волю автора сформованої перспективи.

Тваринний страх перед ворогом (невдачею) та жага отримати бажане за будь-яку ціну роблять цю помилку надзвичайно життєздатною. Н. Макіавеллі наполягав: «Коли виграєш бій, необхідно з можливою швидкістю переслідувати перемогу до кінця» [9, с. 6]. Незважаючи на те, що ця помилка у подальшому неодноразово використовувалась як пастка у переможних військових зіткненнях, на буденному рівні її повторюють повсякчасно за напрямком «страх – повага». Відповідно, перелік героїв цієї помилки можна розширити таким чином: «Велізарій, Макіавеллі та інші».

Для розуміння природи цієї помилки нас підводять Ф. Тетлок та Д. Гарднер. Вони стверджують: «Поспішні висновки дієві, коли вони,

скоріш за все, вірні, тоді ціна випадкової помилки прийнятна, а сама поспішність економить багато часу і сил. Коли ситуація незнайома, ставки високі, а часу на збір додаткової інформації немає, робити поспішні висновки ризиковано» [10, с. 50]. Відтак, при проектуванні майбутнього робити поспішні висновки при невизначених умовах існування ризиковано та небезпечно, що може негативно вплинути на майбутнє суб'єкта сподівання.

Свого часу вихід з вказаної помилки запропонував ще Сунь-цзи. Він писав: «...я повинен відібрати кращих своїх воїнів та залишити їх захищати позицію, свої ж легкі бойові частини спрямувати навздогін за супротивником, відділивши загін та розмістивши його у засідці. Коли супротивник поверне назад та почне бій, засідка з усіх сторін підійметься на нього. Це закон повної перемоги» [4, с. 309]. Виходячи з цього твердження, відповідно на перспективну оману при реалізації сподівання є засідка, що по-новому виносить питання про застосування моралі проектантом майбутнього та про її перспективну автономність і спрямованість на себе.

Б. Ліддел Гард визначає ресурсний баланс військової стратегії «мета обумовлює засоби». Він пише: «Успіх стратегії залежить головним чином від правильного обліку та співвідношення мети із засобами. Мета має співпадати із загальною кількістю наявних засобів, а засоби, які використовуються для досягнення кожного проміжного об'єкта на шляху до кінцевої мети, повинні відповідати її важливості» [8, с. 416]. Відповідно, закінчення протистояння завжди має раціональне обґрунтування, яке обумовлено станом потенціалу творця проєкції майбутнього існування. Відзеркаленням подібних рішень є закінчення військових походів без вирішальної битви у таких стратегів, як Тамерлан.

Соціалізація стратегій подібна соціалізації сподівання, що передбачає долучення до аксіосфери в процесі аналізу як минулого, що відбулось, так і прийдешнього, що розвивається. В стратегії сподівання має враховуватись те, що буде відбуватись після зіткнення та його імовірна аксіологічна оцінка.

Розуміння морально-етичного аспекту у стратегії боротьби за власне майбутнє відіграє важливу роль. М. Лепський коментує ефект несподіванки, який є важливим для успіху реалізації стратегії на практиці. Він пише: «...наступ у напрямку, який не є для противника несподіваним, покращує його стан і таким чином збільшує силу його опору. Тому у більшості компаній порушення психологічної або фізичної рівноваги є важливою передумовою для його остаточного розгрому» [7, с. 40]. Виходячи з цього твердження, несподіванка у боротьбі за майбутнє має знаходитись за межами моралі, так як порушує наявну систему захисту, розроблену суб'єктом перспективних суспільних відносин. Отримуємо протиріччя, де сподівання на перемогу включає несподіванку по відношенню до супротивника, що робить стратегію проектування аморальною (переможців не судять).

Етика перспективного людського існування є одним з базових змістів у структурі сподівання, яка визначає характер та рівень суб'єкт-суб'єктних відносин у рамках соціального простору-часу. Рівень опору та рівень гуманності в стратегії сподівання залежить від можливості подальшого існування та невідворотності небуття.

Проведемо аналіз реалізації стратегії сподівання. К. Клаузевіц наводить наступну реалізацію військових планів: «Марш є інструментом, за допомогою якого стратегія розподіляє свої діяльнісні початки, тобто бої; ці останні входять у стратегію лише своїми результатами, а не своїм фактичним плином» [6, с. 379]. Підчас реалізації стратегії сподівання основоположне місце відіграють точки зіткнення (конфлікти) суб'єкта сподівання з наявним соціальним простором та перспективні наслідки від цих зіткнень. Комбінація зіткнень визначає характер і ступінь успіху в реалізації цих проєкцій.

Подальший генезис стратегії сподівання передбачав перехід на мирні колії та інтенцію на визначення кінцевої мети перспективного існування суб'єктів суспільних відносин. С. Балінченко акцентує увагу на стратегічній перспективі, яку бачить у опозиції Umwelt (прийнятне)/ Innenwelt (чужорідне). На її думку: «...вибір стратегій впливу та засобів організації спільного середовища залежить від особливостей соціокультурної кодової системи суспільств, що утворюють інтегрований простір» [1, с. 6]. Ці коди є шаблонами успішної роботи з майбутнім, які імплікують наявні стратегічні універсали в суб'єктивну реальність.

Більш детально демілітаризовані стратегії майбутнього розглядаються в межах гарвардської моделі перемовин (розв'язання зіткнень). Вказаний метод передбачає виокремлення чотирьох комбінацій перспективних подій «виграв» і «програв». Перемовини є альтернативою війни (мирною війною), яка більш приваблива в контексті проектування майбутнього, так як має набагато більше варіантів прийдешнього для всіх учасників взаємодії. Розгляд перемовин як надбудови у соціальній взаємодії пов'язує її зі створенням соціальних сподівань. Подібна комунікаційна активність щодо організації перспективи може розвиватись як у середині суб'єкта сподівання, так і поза ним.

Враховуючи помилку «Велізарія, Макіавеллі та інших», до гарвардської моделі розв'язання зіткнень і суперечок варто додати позиції, які випадають з наявної чіткої структури, та мають називатись «програвши, виграв» та «вигравши, програв». Достатньо складно визначити графічне місце для них у існуючій гарвардській моделі, але ототожнення подібних позицій з «грою з нульовою сумою» дозволяє виділити їм середину (центральну роль).

Стратегічні сподівання щодо організації господарювання несуть ознаки процесу наявного соціального обміну. Якщо комерціалізувати і майбутнє, то стратегії входу та виходу проєкції

прийдешнього на «ринку бажаного» виступають базою для функціонування сподівання. Р. Кох наводить ситуацію, яку необхідно враховувати при розробці стратегії входу на «ринку проєкцій майбутнього». Він пише: «Бар'єри на вході – перешкоди, які роблять дуже важким або неможливим входження конкурентів у визначений сегмент ринку» [3, с. 207]. Відтак, інкарнація «продукту» сподівання у соціальний простір є складним процесом, який пов'язано з доданням припон, пов'язаних з вже наявним майбутнім інших учасників перспективних суспільних відносин.

Іншим різновидом подібної ситуації є бар'єри на шляху виходу з реалізації спільного бачення майбутнього. Зниження суб'єктного впливу на реалізацію сподівання має своє відображення у народних приказках: «Двоє у ліс зайшли, двоє з лісу мають вийти».

Кількість бар'єрів на вихід залежить від умов існування суб'єкта соціального сподівання. Якщо умови гарні як у полісах Стародавньої Греції, то домінує ідея остракізму (загроза виходу зі спільної картини майбутнього). Якщо умови існування мають екстремальний характер, то порушення спільних кордонів перспективного буття вважається за злочин проти наявної групи учасників суспільних відносин.

Стратегії сподівання «після війни» є шаблоном для опрацювання бажаного майбутнього. Серед них існують стратегії ієрархічного копіювання, які передбачають перейняття не тільки змісту, а й форми успішного існування суб'єкта. Ю. Бродецька говорить: «Стратегія поклоніння (формі, речі і, таким чином, об'єктам, що нею володіють) є первинною фразою в реалізації ідеології тотальності. Як правило ця модель актуалізується у зв'язку з «перспективою», спотвореної бажаннями свідомості отримати доступ до атрибутів тотальності (влади, грошей, престижу, статусу тощо), уподібнитись тотальному об'єкту, щоб самому стати таким» [2, с. 233]. У цій ситуації сподівання на існування через копіювання є віддзеркаленням стратегії боротьби особистості з самою собою до повного винищення та заповнення бажаним зразком (Дракон помер. Хай живе дракон!). Стратегічна точка зіткнення знаходиться в душі людини та війна відбувається в середині неї. Сподівання на видимість буття є відображенням фактичного небуття у перспективному соціальному просторі.

Протилежністю поклоніння є стратегія буття, яка реалізується у перспективній презентації творчого потенціалу суб'єкта сподівання в майбутньому. Ю. Бродецька стверджує, що «... стратегія «бути», як основа цілісності суспільства виступає, власне, проєкцією творчої реалізації потенціалу особистості, що формується в процесі виявлення та розвитку сутнісних сил людини, її творчої активності» [2, с. 388]. Стратегія сподівання містить різні аспекти боротьби за власне майбутнє, але фактично вона залишається наративом існування до умовного програшу безкінечності небуття. У цьому спостерігається протиріччя, коли

нездійснене сподівання є найбільш актуальним при створенні та реалізації стратегії «бути понад усе».

Конструктивною практикою зіткнення із зовнішнім світом є його пізнання, яке має розвиватись у всіх вимірах соціального простору– часу. Стратегія пізнання для сподівання є базою побудови гармонійної взаємодії «Я – Світ». Ю. Бродецька наголошує: «Стратегія буттєвого пізнання як модус реалізації соціальної цілісності виступає власне, проєкцією творчого прояву потенціалу особистості, що формується в процесі виявлення та розвитку сумісних сил людей» [2, с. 409]. Стратегія сподівання на пізнання буття є засобом розбудови цілісного уявлення про індивідуальне та колективне існування, яке передбачає дослідження практики зіткнень, а також імовірних варіантів їх розв'язання в перспективі.

Стратегії «привласнення», «поклоніння», «буття», «пізнання буття» є відображенням ролей суб'єкта майбутніх суспільних відносин, який індукуює свої сподівання через розуміння власної ролі та місця у соціальному світі. Фактично демілітаризація стратегій є встановленням нових домінант у моделі розв'язання зіткнень, але не з позиції «перемога – програш», а з позиції «володіння – пізнання», яка менше підпорядкована ідеї відображення гри «Цар гори» та більше націлена на конструктивне перетворення прийдешнього буття.

Стратегії життя є протилежністю стратегіям зіткнення, так як вони здатні підтримувати відчуття людини в людині та масштабувати розвиток майбутнього суспільного простору не тільки за рахунок привласнення бажаного, а й за рахунок конструктивного видозмінення перспективи.

Висновки. Стратегія сподівання є підґрунтям для досягнення власного «хочу» через взаємодію з оточуючим світом. Це початок «хрестового походу» на визволення «міста сонця» від «кіновірців», який має завершитись цілісним баченням спільного існування в перспективі.

Зазначений напрямок проєктування майбутнього народжений із сукупності зіткнень– несподіванок, відкриває специфіку стратегії реалізації сподівань в умовах невизначеності подальшого існування. Вона полягає у балансі розміреності виживання та поспіху перемоги, який утримує суб'єктів майбутнього співіснування від помилки «Велізарія, Макиавеллі та інших». Зміна акцентів з обліку вдалих і невдалих зіткнень на оцінку якості життя дозволяє розробляти мирні стратегії сподівання на конструктивне перетворення прийдешнього буття.

Стратегії сподівання необхідні як в деструктивному, так і конструктивному соціальному просторі. Вони забезпечують оптимізацію впровадження проєкції майбутнього в теперішніх умовах існування.

Стратегія «бути» вбирає в себе всі можливі варіанти розвитку подій, але вона залежить від відображення та погодження аксіосфери всіх суб'єктів майбутнього. Стратегія «знати як бути» виступає інструментом для створення операційної карти реалізації сподівання.

Список використаних джерел

1. Балінченко, СП., 2005. 'Комунікативні засади інтеграційних процесів у сучасному суспільстві': Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03, Донецьк: *Донец. нац. ун-т*, 16 с.
2. Бродецька, ЮЮ., 2018. 'Феномен цілісності суспільства: автентичність форм та практики конструювання': дис...докт. філос. наук: 09.00.03, Дніпро: *НАУ ДНУ ім. О. Гончара*, 542 с.
3. 'Стратегия. Как создать и использовать эффективную стратегию', 2003, 2-е изд., Р. Кох, СПб.: *Питер*, 320 с.
4. Сунь-цзы, 2011. 'Трактаты о военном искусстве', М.: *АСТ: Астрель*; СПб.: *Terra Fantastica*, 606 с.
5. Грант, РМ., 2008. 'Современный стратегический анализ', 5-е изд., Пер. с англ. под ред. В. Н. Фунтова, СПб.: *Питер*, 560 с.
6. Клаузевиц, К., 2013. 'О войне', М.: *Издательская корпорация «Логос»; Международная академическая издательская компания «Наука»*, 448 с.
7. Лепський, МА., 2015. 'Систематизація стратегічного аналізу та формування комплексних систем прогнозування', *Основи стратегічного прогнозування політичних ситуацій та процесів: навчальний посібник*, [Воловик В. І., Лепський М. А., Гугнін Е. А., Кудінов І. О. та ін.]; за заг. ред. М. А. Лепського; 2-ге видання, Запоріжжя: *ЗНУ*, с.40-46.
8. Лиддер Гарт, Б., 2008. 'Стратегия непрямых действий', М.: *Эксмо*; СПб.: *Мидгард*, 464 с.
9. Макиавелли, Н., 2012. 'О военном искусстве. Сочинения исторические и политические', М.: *Астель*, 318 с.
10. Тетлок, Ф., Гарднер, Д., 2018. 'Думай медленно – предсказывай точно. Искусство и наука предвидеть опасность', М.: *АСТ*, 331 с.

References

1. Balinchenko, SP., 2005. 'Komunikatyvni zasady' integracijny'x procesiv u suchasnomu suspil'stvi (Communication principles of integration processes in modern society)': Avtoref. dy's... kand. filosof. nauk: 09.00.03, Donec'k: *Donecz. nac. un-t*, 16 s.
2. Brodec'ka, YuYu., 2018. 'Fenomen cilisnosti suspil'stva: aventy'chnist' form ta prakty'ky' konstruyuvannya (The phenomenon of the integrity of society: the authenticity of forms and practices of design)': dy's...dokt. filoz. nauk: 09.00.03, Dnipro: *NAU DNU im. O. Gonchara*, 542 s.
3. 'Strategiya. Kak sozdat' i ispol'zovat' jeffektivnuju strategiju (Strategy. How to create and use an effective strategy)', 2003, 2-е изд., R. Koh, SPb.: *Piter*, 320 s.
4. Sun'-czy, 2011. 'Traktaty o voennom iskusstve (Treatises on the art of war)', M.: *AST: Astrel'*; SPb.: *Terra Fantastica*, 606 s.
5. Grant, RM., 2008. 'Sovremennyj strategicheskij analiz (Modern strategic analysis)'. 5-е изд., Per. s angl. pod red. V. N. Funtova, SPb.: *Piter*; 560 s.
6. Klauzevic, K., 2013. 'O vojne (About war)', M.: *Izdatel'skaya korporaciya «Logos»; Mezhdunarodnaya akademicheskaya izdatel'skaya kompaniya «Наука»*, 448 s.
7. Leps'ky'j, MA., 2015. 'Sy'stematy'zaciya strategichnogo analizu ta formuvannya kompleksny'x sy'stem prognozuvannya (Systematization of strategic analysis and the formation of integrated forecasting systems)', *Osnovy' strategichnogo prognozuvannya polity'chny'x sy'tuacij ta procesiv: navchal'ny'j posibny'k*, [Volovy'k V. I., Leps'ky'j M. A., Gugin E. A., Kudinov I. O. ta in.]; za zag. red. M. A. Leps'kogo; 2-ge vy'dannya, Zaporizhzhya: *ZNU*, s.40-46.
8. Lidder Gart, B., 2008. 'Strategiya nepryamyh dejstvij (Indirect action strategy)', M.: *EHksmo*; SPb.: *Midgard*, 464 s.
9. Makiavelli, N., 2012. 'O voennom iskusstve. Sochineniya istoricheskie i politicheskie (On the art of war. Historical and political writings)', M.: *Astel'*, 318 s.
10. Tetlok, F., Gardner, D., 2018. 'Dumaj medlenno – predskazyvaj tochno. Iskusstvo i nauka predvidet' opasnost' (Think slowly – predict exactly. Art and science foresee the danger)', M.: *AST*, 331 s.

* * *